

Відгук
офіційного опонента
Петрочко Жанни Василівни
на дисертацію Сергєєвої Катерини Володимирівни
на тему «Профілактика агресивної поведінки підлітків у центрах
соціально-психологічної реабілітації»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

У період кардинальних й динамічних змін, які відбуваються в Україні, все більшої актуальності набуває оновлення, покращення профілактичної діяльності як пріоритету державної політики. Проблема ще більше загострюється щодо профілактики негативних явищ у дитячому чи молодіжному середовищах. На жаль, негативним явищем сучасного українського суспільства є значна кількість бездоглядних дітей, вихованців закладів соціального захисту. Так, за результатами 2015 р. в Україні функціонувало 73 центри соціально-психологічної реабілітації, в яких виховувалося 2 259 осіб. Як правило, такі діти мають девіантну поведінку, шкідливі звички, виявляють агресію, мають відхилення в особистісному розвитку. З огляду на це, важливим і своєчасним завданням є комплексне вивчення профілактичної роботи з підлітками у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, й зокрема змістово-методичне забезпечення такої роботи. Враховуючи зазначене, тема дисертації Сергєєвої К.В. є актуальною, а пошук оптимальних шляхів розв'язання досліджуваної проблеми своєчасним.

У контексті теми дисертації конкретно сформульовано суперечності, на вирішення яких спрямовано дослідження, правильно вибудовано науковий апарат дисертації. Повно і чітко представлено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження. Не викликає запитань план дисертації, його змістове структурування.

Усе представлене у науковій новизні одержаних результатів відповідає вимогам до такої наукової позиції; вона цілком переконлива і дає системне уявлення про теоретичне значення дисертаційної роботи. Йдеться про нове визначення профілактики агресивної поведінки підлітків в умовах центрів

соціально-психологічної реабілітації; розроблення типології вихованців таких закладів й відповідне обґрунтування комплексної програми профілактики агресивної поведінки підлітків в ЦСПРах.

Через призму наукової новизни дисертації дозвольте узагальнено зупинитися на основних здобутках дисертантки.

1. Привертає увагу багатогранний аналіз визначень ключового поняття «агресивна поведінка підлітків», у підсумку чого автор вдало акцентує, що це сукупність сталих, регулярно повторюваних дій у вербальній та/або фізичній формі, що виникають внаслідок незадоволених потреб і бажань підлітків та можуть спричиняти небезпеку для них самих чи інших осіб. У такому визначенні акумулюються дві позиції: причинність агресивної поведінки, що полягає у незадоволенні потреб й інтересів підлітків, й акцентування на проблемі безпеки-небезпеки самого підлітка чи інших осіб. Щодо першої позиції, агресивна поведінка вихованця ЦСПР пояснюється автором в т.ч. як вимушена реакція, що забезпечує адаптацію, як наслідок незадоволення потреб чи навіть загрози життю і здоров'ю. Тобто здобувач в теоретичній основі дослідження серед інших вирізняє теорію фрустрації (Н.Міллер, Д.Берковіц), яка розглядає агресію як ситуативний процес, й теорію соціального наочіння, яка пояснює засвоєння підлітками моделі агресивної поведінки під впливом соціального оточення. Таке авторське бачення презентує підхід у соціально-педагогічній і соціальній роботі, спрямований на вивчення і посилення особистісного потенціалу людини, визнання здатності молодій людині особистісного відновлення, що відповідає міжнародним стандартам. Щодо другої позиції: питання безпеки підростаючої особистості – нині визнано державним пріоритетом, так як встановлено, ще це є базовою потребою і правом, від задоволення якої залежить задоволення інших потреб і реалізація інших прав дитини. У документі 2013 р. Комітет з прав дитини ООН дав пояснення, що безпека дитина – це в т.ч. захищеність від всіх форм фізичного і психологічного насильства, образ чи зловживань, тиску з боку однолітків, залякування,

принижуючого власну гідність ставлення тощо. При цьому автором правильно підмічено, що людина, яка допускає поведінку, що загрожує безпеці іншого, сама наражається на небезпеку. Тобто, сама ключова дефініція дисертації вказує на причинно-наслідковий зв'язок у досліджуваному явищі і задає орієнтири подальшого розгортання науково-практичного пошуку.

2. Про зрілість як дослідника і налаштованість на оновлене осмислення проблеми свідчить те, що здобувачка правильно основними пріоритетами й водночас актуальними векторами соціально-педагогічних досліджень визначає міждисциплінарну командну взаємодію. Це знайшло відображення у визначенні профілактики агресивної поведінки в умовах центру соціально-психологічної реабілітації дітей. Окрім цього, потрібно відзначити як позитивне те, що в базис наукових пошуків дисертантки покладено концептуальні ідеї системності і послідовності. Так, Сергеева К.В., як і у визначенні агресивної поведінки, наголошує, що профілактика насамперед має бути орієнована на розкриття підлітком своїх внутрішніх ресурсів, спрямована на самоактуалізацію особистості, розвиток життєвої компетентності. Підтвердженням сказаного є характеристика вихованців ЦСПР як особистостей, здатних до рефлексії.
3. Авторка розлого з наукової точки зору розкриває сутність і специфіку досліджуваного профілактичного процесу, вдало деталізуючи зміст діагностичних, педагогічних, психологічних, корекційних, соціальних заходів (хоча термін «соціальні заходи», на нашу думку, потребує уточнення).
4. Ретельно підходить Катерина Володимирівна до встановлення зв'язків наукових підходів до профілактики агресивної поведінки з особистісними сферами підлітка. У подальшому це виливається у характеристиці типів підлітків з агресивною поведінкою.

Цілком виправданою відповідно до завдань дисертації є траєкторія дослідницько-пошукових спроб оптимально вивчити предмет дослідження з максимальним урахуванням доробку зарубіжних вчених. Так, здобувачка

аналізує праці американського соціального психолога К.Бартона, норвезького педагога Д.Олвеуса, англійського антрополога Р.Адрі та багато інших, що осучаснює роботу, сповнює кращих ідей міжнародної наукової спільноти.

Не залишилися поза увагою здобувача дані міжнародного дослідницького проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді», що дозволило зробити об'єктивні висновки і прогнози щодо розгортання формувального етапу експерименту.

Загалом вивчення, шляхом безпосереднього навчання та участі в програмах обмінів, досвіду США, Німеччини, Болгарії, Росії, України з впровадження профілактичних програм є родзинкою дисертації. Зокрема, нам імпонує виокремлення автором досвіду функціонування підліткового суду у штаті Каліфорнія (США), соціально-психологічного реабілітаційного центру The Village. Автор зосереджує увагу на створенні моделі простору, де підлітки перебувають у безпеці, відпрацьовують власний план безпеки, вчать шукати діяльність, що допомагає заспокоїтися тощо.

Таким чином, варто відзначити як позитивне, що дисертантка, на основі аналізу міжнародної практики означає дві площини створення програми профілактики агресивної поведінки у двох векторах: розвиток альтернативної діяльності через формування відповідних цінностей і компетентностей, і створення підтримувального середовища.

Катерина Володимирівна не оминула дослідницькою увагою і вітчизняний досвід відповідної профілактичної діяльності, зокрема в Луганській, Запорізькій областях, напрацьований українськими дослідниками і практиками за результатами проектів Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» та інших організацій. Разом з тим, вивченню досвіду впровадження програм профілактики агресивної поведінки підлітків саме в ЦСПР дітей варто було б приділити більше уваги.

У другому розділі дисертації заслуговує на позитивне схвалення здійснення контент-аналізу планів роботи ЦСПР, річних планів вихователів, соціальних педагогів, психологів. Вивчення різних напрямів роботи з вихованцями в центрах дало змогу оптимізувати змістово-методичне

забезпечення профілактичної роботи в закладах соціального захисту, врахувавши як сильні, так і слабкі сторони діяльності у досліджуваному напрямі.

Кількісні показники на констатувальному етапі експерименту отримано на підставі використання низки діагностичних методик, вдало розробленого чи підібраного автором інструментарію. Дисертантка продемонструвала серйозний підхід до складання авторської анкети, опитувальника для виявлення знань та установок підлітків щодо агресивної поведінки та її наслідків.

Дослідно-експериментальна робота на формувальному етапі експерименту представлена в дисертації відповідно до вимог, описана чітко й послідовно. У результаті виконання дисертаційного дослідження програма профілактики, обґрунтована автором, стала певним двохваріантним алгоритмом роботи з підлітками.

Вдало підбрано й реалізовано здобувачем різні форми і методи роботи. Зокрема, детально прописано процедуру проведення і зміст мотиваційної бесіди з підлітком; цікавим для вихованців ЦСПР видаються настільна просвітницько-профілактична гра «Стоп насильство», квест «На позитиві», виставка колажів «Вчасно розпізнати», форум-театр «Ми різні». В організації формувальних впливів використано диференційований підхід, а відтак, сформульовано рекомендації щодо залучення підлітків різних типів агресивної поведінки до відповідних форм роботи.

Потрібно відзначити як раціональне те, що в базис соціально-педагогічної роботи з вихованцями центрів соціально-психологічної реабілітації покладено технологію ведення випадку. Саме усвідомлення фахівцями соціальної сфери специфіки й усіх етапів цієї технології є ключовим моментом підвищення їхньої професійної компетентності.

Отже, є всі підстави для особливого відзначення значного практичного значення одержаних результатів, яке полягає у розробленні та впровадженні комплексної програми профілактики агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації. Практичний доробок автора відображено

у 7 навчально-методичних посібниках, профілактичних програмах, різнопланових інформаційно-методичних матеріалах.

Результати дослідження можуть широко впроваджуватися у вишах, у процесі підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників, у роботі ССД, ЦСССДМ, громадських організацій.

Кількісний на якісний аналіз результатів на контрольному етапі педагогічного експерименту переконливо засвідчили ефективність запропонованого змістово-методичного забезпечення профілактики агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей.

Послідовність викладу та аргументованість положень надають дисертації завершеності. Заслуговує схвалення прагнення дисертантки до ґрунтовних узагальнень після окремих масивів матеріалу. Загалом теоретичні і емпіричні матеріали дисертації збалансовані.

Дисертація вирізняється лаконічністю і логічністю викладення матеріалу. Всі композиційні частини представлено достатньо чітко, узагальнення обґрунтовані. Стель дисертації науковий. Висновки послідовні, змістовні і узгоджені із завданнями дисертації.

Список використаних джерел достатній й налічує 250 позицій. В опублікованих за темою дисертації працях (а їх 15) повною мірою викладено наукові положення, обґрунтовані в процесі наукового пошуку. На особливе відзначення заслуговують ґрунтовні додатки до дисертації. Зміст дисертації ідентичний змісту автореферату.

Разом з тим, аналізуючи дисертацію як самостійний і завершений науковий продукт, маємо звернути увагу на окремі упущення, а також висловити автору деякі побажання.

1. На нашу думку, робота збагатилася б за умови долучення до методологічної бази дослідження середовищного наукового підходу, тобто обґрунтування специфіки створення в ЦСПР неагресивного підтримувального середовища, тим паче, що дисертантка вичленяє цей аспект під час аналізу міжнародного досвіду аналогічної діяльності.

2. Необхідність залучення до профілактичної роботи фахівців мультидисциплінарної команди обумовлена у авторському визначенні профілактики агресивної поведінки підлітків в умовах ЦСПР. Водночас така діяльність у дисертації представлена поверхово.
3. Одним із дієвих шляхів подолання агресії у підлітків видається покращення взаємодії у їх сім'ях. У контексті сказаного недостатньо розкрита саме робота з батьками вихованців ЦСПР, а це головна перевага їх функціонування у порівнянні з притулками для дітей.
4. Не достатньо чітко вказано, за допомогою якого способу підрахунку отриманих показників (побального чи з використанням відповідного коефіцієнту) підлітки за результатами констатувального експерименту були об'єднані у групи за типами прояву агресивної поведінки.

Однак висловлені зауваження та побажання є дискусійними й не применшують високої оцінки наукового рівня дисертації.

Таким чином, дисертація “Профілактика агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації” є завершеним науковим дослідженням, відповідає за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24.07.2013, зі змінами, внесеними Постановою КМУ № 656 від 19.08.2015 та Постановою КМУ № 1159 від 30.12.2015». Це дає підстави зробити висновок, що автор дисертації Сергеева Катерина Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

заступник директора з науково-експериментальної роботи

Інституту проблем виховання НАПН України

Ж. В. Петрошко

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
СТВЕРДЖУЮ
Зав. відділу кадрів
Інституту проблем виховання НАПН України

Петрошко Ж.В.